

УДК 355.233.2

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.9>**Р. О. Бакуменко**

старший викладач кафедри
морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил)
Гуманітарного інституту
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

СКЛАДНИКИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ

У статті досліджено структуру та складники інформаційно-комунікаційної компетентності і її важливість для фахівців інформаційно-аналітичного забезпечення. Визначено основні аспекти обґрунтування професійної компетентності військових фахівців-аналітиків. Розглянуто характеристики професійної компетентності офіцерів інформаційно-аналітичного забезпечення, які потрібно розвивати для досягнення професіоналізму під час здійснення військово-професійної діяльності. Визначено актуальність формування інформаційно-аналітичної компетентності офіцерів органів управління в закладах вищої військової освіти. Проведено проблемний аналіз інформаційно-аналітичного забезпечення як основного в інформаційній діяльності органів військового управління. З'ясовано, що професійна діяльність офіцерів-аналітиків оперативно-тактичної ланки управління включає інформаційний та аналітичний складники. Відповідно, зроблено й обґрунтовано висновок, що розвиток інформаційно-аналітичної компетентності залежить від розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності. Здійснений аналіз залежності інформаційно-аналітичної компетентності від інформаційно-комунікаційної компетентності дає змогу визначити шляхи вдосконалення процесу формування інформаційно-аналітичної компетентності офіцерів органів оперативно-тактичної ланки військового управління в закладах вищої військової освіти.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження, висвітлених у статті, по-перше, полягає у визначенні складників поняття «інформаційно-аналітична компетентність офіцерів органів оперативно-тактичної ланки військового управління», по-друге, в обґрунтуванні вимог щодо сформованості інформаційно-аналітичної компетентності цих офіцерів (фахівців-аналітиків) на посадах в органах військового управління оперативно-тактичної ланки.

Окреслення напрямів подальшого наукового пошуку в розв'язанні проблеми підвищення якості підготовки офіцерів органів військового управління уможливілює доведення отриманих у здійсненому дослідженні результатів до конкретних методичних розробок навчальних програм, методичних рекомендацій з проведення занять теоретичного навчання і практичних вправ, тестів для контролю знань і вмінь слухачів.

Ключові слова: інформаційно-аналітичне забезпечення, інформаційно-аналітична діяльність, аналітика, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, ІКТ-компетентність.

Постановка проблеми. Нинішній стан професійної підготовки керівників усіх ланок країни потребує проведення низки реформ в організації професійного навчання. У зв'язку з цим перед закладами освіти всіх рівнів постають нові завдання щодо вдосконалення освітнього процесу. Одним зі стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти, визначених у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, є «модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу». Навчальні заклади, зокрема й заклади вищої освіти, повинні сформувані в студентів (слухачів) такий рівень знань, умінь і навичок, який забезпечив би їх не лише конкурентоспроможність на ринку праці, працевлаштування за фахом і подальше закріплення на робочих місцях, а й високу ефективність їх як менеджерів на всіх щаблях управління.

Підготовка майбутніх фахівців для будь-якої сфери має проходити з урахуванням змін, що відбуваються на виробництві, у сфері державного та військового управління, а також у суспільстві загалом. Характерною особливістю нинішнього суспільства є його інформатизація. Інформаційно-комунікаційні технології динамічно та глибоко проникають у «всі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання та держави». Для більшості держав розвиток інформаційного суспільства є одним із національних пріоритетів. Незважаючи на наявність задекларованості в національному законодавстві чи відсутність такої, інформаційно-комунікаційні технології розглядаються як необхідний інструмент соціально-економічного прогресу, один із основних чинників інноваційного розвитку економіки.

У Рамковій програмі оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя,

схвалений Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу 17 січня 2018 року, однією з восьми ключових компетентностей визначено цифрову компетентність, яка передбачає впевнене, критичне й відповідальне використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) для навчання, професійної діяльності та участі в житті суспільства. У документі зазначається, що цифрова компетентність включає цифрову й інформаційну грамотність. І хоча поняття «цифрова компетентність», «е-компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність» часто вживаються як синоніми, ІКТ-компетентність є більш широким поняттям, ніж звичайні навички володіння комп'ютерною технікою. При цьому варто зазначити, що володіння цифровими технологіями не є тотожним здатності аналізувати й критично осмислювати отриману інформацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування інформаційного суспільства є досить дослідженим питанням.

Наприклад, вплив інформаційних технологій на розвиток суспільства вивчали Р. Абдєєв, Н. Апатова, В. Биков, С. Войтко, В. Воронкова, Р. Гаслер, О. Григор, С. Ємельянов, В. Журавський, В. Кремень, В. Ортинський, Л. Рейман, А. Сіленко, В. Скалацький та ін.

Проблемні питання, які стосуються процесу інформаційно-аналітичного забезпечення в інформаційному забезпеченні системи державного управління, розглядаються в роботах сучасних українських учених: В. Авер'янова, В. Бакуменка, Ю. Сурміна, С. Телешуна, А. Додонова, Д. Ланде й ін.

Так, значним внеском у загальну теорію та методологію державного управління в умовах інформаційного суспільства стала праця В. Авер'янова «Державне управління в Україні».

У словнику-довіднику з державного управління (В. Бакуменка та В. Князєва) наведено чимало термінів і визначень з інформаційних питань.

Енциклопедія державного управління у восьми томах (за науковою редакцією Ю. Сурміна, П. Надолішнього й А. Семенченка) є найбільш вагомим та авторитетним виданням з державного управління, яке містить кваліфіковані тлумачення багатьох термінів і визначень, зокрема, з питань інформаційного забезпечення.

Практичним питанням інформаційно-аналітичної роботи в державному управлінні присвячено навчальний посібник за загальною редакцією С. Телешуна.

У наукових публікаціях А. Додонова, Д. Ланде розкриваються питання створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення, національного реєстру українських інформаційних ресурсів.

Існує низка фундаментальних і прикладних наукових робіт вітчизняних дослідників, які стосу-

ються інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників (Л. Петренко, С. Масліч, В. Ягупов).

Вивченню ознак сучасного інформаційного суспільства присвятили роботи А. Ракітов й О. Гончарова. Так, А. Ракітов у концепції сучасного інформаційного суспільства виділив його основні ознаки, а саме:

- можливість отримати інформацію та знання на основі автоматизованого доступу й систем зв'язку;
- розповсюдженість у суспільстві сучасних інформаційних технологій;
- створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхідному для підтримки науково-технологічного й соціального прогресу;
- упровадження автоматизації й роботизації в усі сфери та галузі виробництва та управління;
- радикальні зміни соціальних структур, що призводить до розширення сфери інформаційної діяльності й послуг.

Процес формування відкритого інформаційного суспільства відображено в низці законодавчих актів України та керівних документів (Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, Закон України «Про інформацію», Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Методики формування індикаторів розвитку інформаційного суспільства» тощо).

Мета статті – виявити основну компетентність, необхідну для професійної діяльності фахівців інформаційно-аналітичного забезпечення, зокрема органів військового управління.

Відповідно до мети, поставлено завдання: дослідити сутність інформаційно-комунікаційної компетентності і її важливість для фахівців інформаційно-аналітичного забезпечення; виділити об'єктивні чинники, які роблять здійснення інформаційно-аналітичної роботи успішною; визначити необхідність формування та розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності у фахівців, які залучаються до процесу інформаційно-аналітичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи перебіг війн останніх десятиліть, можна дійти висновку, що бойові дії в інформаційному просторі стали невід'ємною їх частиною. Особливо красномовним підтвердженням цього є російська агресія проти України. Інформаційний простір, у якому відбувається діяльність військових органів управління, оцінюється противником як прерогативний. А це означає, що протилежна сторона постійно вдається до дій і заходів, спрямованих на пошкодження або знищення інформації, необхідної для організації ефективної діяльності органів управління.

У цих умовах забезпечення органу управління інформацією, яка була б повною, достовірною та своєчасною, постає як одне з головних завдань його ефективного функціонування. Отже, забезпечення органу управління інформацією, необхідною для його ефективного функціонування, розподіляється на два взаємопов'язані складники: інформаційний та аналітичний.

Інформаційний складник є результатом пошуку, відбору, передачі, накопичення, класифікації, збереження потрібних даних.

Аналітичний складник – це сукупність методів обробки даних, за допомогою яких одержують потрібні знання про об'єкти, що досліджуються.

Об'єднання цих складників приводить до поняття інформаційно-аналітичного забезпечення (далі – ІАЗ) органу управління. Отже, фахівці, залучені до організації та здійснення ІАЗ, повинні мати інформаційно-аналітичну компетентність.

Аналіз наукових праць дає змогу зробити висновок, що питанню формування й розвитку інформаційно-аналітичної компетентності приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Це складне поняття розглядається з різних позицій: як сукупність інформаційної та аналітичної компетентностей, які відображаються в інших компетентностях (інформаційно-комунікаційній, інформаційно-технологічній, інформаційно-комп'ютерній грамотності) або низка компетенцій. У монографічному дослідженні Л. Петренко зазначає, що «поняття «інформаційно-аналітична компетентність» для педагогічної науки є новим, хоча сама інформаційно-аналітична діяльність здійснюється особами, причетними до професійної освіти, здавна» [1, с. 14].

У наукових працях О. Гайдамак, О. Назначило, Л. Петренко, Н. Фролової доведено, що поняття інформаційно-аналітичної компетентності є тісно пов'язаним із поняттям інформаційно-аналітичної діяльності. На цьому наголошують також Н. Рижова та В. Фомін, зазначаючи, що «розвиток інформаційно-аналітичної компетентності в умовах навчання у виші й формування на її основі професійної інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього фахівця передбачає розвиток наявного змісту навчання в галузі інформаційно-аналітичної діяльності, яка є основою для його інформаційно-аналітичної компетентності» [2].

Розглядаючи основи інформаційно-аналітичної діяльності, І. Захарова та Л. Філіппова виділяють:

– *інформаційний підхід*, який «дає змогу зараховувати її до напрямку інформаційної діяльності, зокрема трактувати її як комплексну інформаційну діяльність, що застосовує засоби та методи науково-інформаційної діяльності й інформатики» [3, с. 8];

– *аналітичний підхід*, який пояснює інформаційно-аналітичну діяльність як «творчу аналітичну діяльність, призначену для оцінювання інформа-

ції й підготовки прийняття рішень; як сукупність процесів семантичної обробки даних, у результаті чого розрізнені дані перетворюються на закінчену інформаційну продукцію – аналітичний документ» [3, с. 23–24].

Вивчаючи питання розвитку інформаційно-аналітичної компетенції студентів у виші, А. Трофименко звертає увагу на посилення ролі аналітичного складника професійної діяльності й зазначає, що її успіх визначається «готовністю і здатністю спеціаліста знаходити, інтерпретувати, критично оцінювати й включати в професійну діяльність інформацію, яка безперервно поновлюється, формувати інформаційні потоки й управляти ними, а також виробляти нову інформацію, використовуючи сучасні інформаційні технології» [4, с. 3]. Вона зауважує, що здебільшого інформаційно-аналітична компетентність науковцями розглядається як складник професійної компетентності, до того ж специфічність аналітичного складника інформаційної підготовки висвітлюється мінімально, а самі знання про розвиток і формування інформаційно-аналітичної компетентності в педагогічній теорії та практиці тільки починають складатися [4, с. 11–12].

Підтвердженням сказаного вище є дослідження В. Омельченко, яка вказує на наявність інформаційно-аналітичного складника професійної діяльності офіцерів-інженерів як обов'язкового компонента професійної компетентності військового фахівця. Науковець розуміє інформаційно-аналітичну компетентність офіцерів-інженерів як «готовність і здатність військового спеціаліста на основі мотивованого й обґрунтованого застосування засобів ІКТ здійснювати цілеспрямовану інформаційно-аналітичну діяльність, пов'язану з пошуком, якісно-змістовим аналізом, обробкою та перетворенням інформації» [5, с. 3]. Зауважимо, що професійна діяльність сучасного фахівця будь-якого напрямку нерозривно пов'язана з опрацюванням та аналізом інформації, а отже, вміщує інформаційно-аналітичний складник професійної діяльності.

В. Фомін звертає увагу, що інформатизація соціально-економічної сфери світового співтовариства породжує нові умови зміни професійної діяльності сучасного спеціаліста, а саме: здатність до постійного професійного зростання й соціальної мобільності з високим рівнем професійної готовності, яка включає й інформаційно-аналітичну діяльність під час розв'язання професійних завдань. Учений трактує інформаційно-аналітичну компетентність спеціаліста як «готовність до ефективної професійної інформаційно-аналітичної діяльності в умовах невизначеності (неповної інформації)» [6, с. 12] і зазначає, що формування готовності до інформаційно-аналітичної діяльності «здійснюється на основі

методу доцільно підібраних завдань, які відповідають етапам діяльності фахівця під час вирішення завдань інформаційного та математичного моделювання соціально-економічної сфери за допомогою інформаційно-аналітичних систем, виділених на основі аналізу чинної практики професійної діяльності й тенденцій її розвитку в умовах інформатизації сучасного суспільства» [6, с. 13]. Автор указує на універсальність інформаційно-аналітичної компетентності, не пов'язуючи її з конкретною професією.

Кінцевим етапом інформаційно-аналітичної діяльності І. Кузнєцов убачає створення аналітичних документів, зазначаючи, що при цьому відбувається процес семантичної обробки даних, у результаті якого розрізнені дані перетворюються в завершену інформаційну продукцію [7]. У свою чергу, О. Гайдамак переконана, що інформаційно-аналітична компетентність «пронизує всі інші види компетентності в складі професійної та є умовою їх удосконалення, спрямована на самостійне оволодіння професійною майстерністю, є передумовою розвитку науково-дослідної діяльності, містить механізми, які дають змогу ефективно вирішувати професійно-педагогічні завдання, спираючись на застосування ІКТ та семантичну обробку інформації» [8, с. 36].

Отже, науковці підкреслюють зв'язок інформаційно-аналітичної компетентності із семантичною (сисловою) обробкою інформації, що є важливим показником формування навичок критичного мислення як передумови розвитку пошукової діяльності. У наукових працях О. Назначило, яка досліджує процес безперервної педагогічної освіти, доводить, що інформаційно-аналітична компетентність є ядром професійної компетентності [9, с. 17], і пов'язує її з поетапним виконанням певних операцій з інформацією.

Н. Рижова, В. Фомін, О. Філімонова розуміють інформаційно-аналітичну діяльність фахівця як витяг з інформації, представленій у вигляді деякої знакової системи, компонентів, що цікавлять дослідника, подання їх у зручній для сприйняття формі та подальшу предметну інтерпретацію (аналіз) на основі використання напівформальних і формальних мов для побудови статичних і динамічних інформаційних моделей предметної галузі та їх аналізу [10]. Інформаційно-аналітичну компетентність спеціаліста вони трактують як структурний складник його професійної компетентності в галузі професійної сфери, що визначається як готовність до вирішення за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій на основі семіотичного підходу до інформаційного моделювання та побудови інтерпретацій отриманих інформаційних моделей у контексті процесу семіозису.

Отже, результати аналізу наукових праць дають змогу побачити, що в процесі формування

інформаційно-аналітичної компетентності неабияку роль відіграє інформаційно-комунікаційна компетентність.

З огляду на важливість ролі вчителя (викладача) у формуванні професійної компетентності, зупинимось на результатах досліджень окремих аспектів формування та розвитку інформаційно-комунікаційної й інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників і тих, хто навчається. Результати вивчення наукових праць учених дають підставу стверджувати, що у вітчизняній педагогічній науці розглядалися лише питання розвитку складників інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників і керівників різного рівня. Формування ж складників інформаційно-аналітичної компетентності виконавців залишається поза увагою дослідників.

Зокрема, В. Ягупов визначає інформаційно-аналітичну компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ) як «рівень його знань, навичок, умінь і здатностей, що дає змогу оперативно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні, а також це особистий досвід керівника ПТНЗ у сфері пошуку, оцінювання, використання, збереження, аналізу, оформлення й передачі різноманітної інформації за допомогою різних засобів управлінської діяльності» [11, с. 16]. У свою чергу, Л. Петренко зазначає, що «інформаційно-аналітична компетентність керівника професійно-технічного навчального закладу – це системна багатофакторна поліфункціональна якість, яка характеризується набором інформаційних, аналітико-синтетичних і комунікаційних знань, умінь, навичок, здатностей, способів мислення і ставлень, що дає змогу виявляти й вирішувати проблеми, характерні для управлінської діяльності в системі професійно-технічної освіти» [12, с. 58].

Висновки і пропозиції. Отже, інформаційно-аналітична компетентність різних фахівців була і є предметом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних учених. У наукових працях висвітлюються різні підходи до тлумачення цього поняття, але в будь-якому разі науковці в його визначенні виходять із сутності базової категорії «компетентність».

Результати вивчення наукових праць уможливають висновок, що це складне поняття не має однозначного тлумачення. Такий стан дослідження вказує на постійний його розвиток і залежність від змісту професійної діяльності. Ученими доведено, що інформаційно-аналітична компетентність є складником професійної компетентності фахівців.

Інформаційно-аналітичне забезпечення як один із важливих напрямів інформатизації суспільства неможливе без формування у відповідних фахівців ІКТ-компетентності.

Формування фахової компетентності відповідних фахівців-аналітиків, здатних проводити аналітичну роботу на своєму рівні, у принципі неможливе без системного формування в них ІКТ-компетентності.

Список використаної літератури:

1. Петренко Л.М. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2013. 456 с.
2. Рыжова Н.И., Фомин В.И. Структура информационно-аналитической компетентности специалиста экономического профиля на основе модели развития содержания обучения. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2009. № 4 (2). URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/struktura-informatsionno-analiticheskoy-kompetentnosti-spetsialista-ekonomicheskogo-profila-na-osnove-modeli-razvitiya> (дата звернення: 01.09.2018).
3. Захарова І.В., Філіпова Л.Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навчальний посібник. Київ : Центр учб. літ., 2013. 335 с.
4. Трофименко А.Е. Развитие информационно-аналитической компетенции студентов в вузе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Южно-Уральский гос. ун-т. Челябинск, 2012. 25 с.
5. Омельченко В.И. Развитие информационно-аналитической компетентности будущего офицера-инженера в условиях смешанного обучения информатике : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Казанский гос. ун-т. Челябинск, 2011. 26 с.
6. Фомин В.И. Развитие содержания подготовки к информационно-аналитической деятельности на основе семиотического подхода : автореф. дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.02 / Самарский гос. экономич. ун-т. Самара, 2009. 51 с.
7. Кузнецов И.Н. Учебник по информационно-аналитической работе. Москва : Яуза, 2001. 320 с.
8. Гайдамак Е.С. Развитие информационно-аналитической компетентности будущего магистра физико-математического образования : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Омский гос. пед. ун-т. Омск, 2006. 214 с.
9. Назначило Е.В. Развитие информационно-аналитической компетентности преподавателя в процессе непрерывного педагогического образования : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Магнитогорский гос. ун-т. Магнитогорск, 2003. 193 с.
10. Рыжова Н.И., Фомин В.И., Филимонова Е.В. Концептуальные линии развития содержания обучения, направленного на формирование информационно-аналитической компетентности специалиста. *Информатика и образование*. 2008. № 12. С. 96–101.
11. Ягупов В.В. Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів: поняття, зміст і структура. *Науковий вісник Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України*. Київ, 2012. Вип. 3. С. 75–81.
12. Петренко Л.М. Теорія і методика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Київ, 2014. 583 с.

Bakumenko R. Components of information-analytical competence of the operational-tactical level staff officers

The article deals with the structure and components of information and communication competence and its importance for the specialists of information and analytical support. The urgency of forming the information and analytical competence of military staff officers in higher military education institutions is determined. The problematic analysis of information and analytical support, as the main one in the information activity of the headquarters, is conducted. It has been found out that the professional activities of analyst officers include information and analytical component, and it is grounded that the development of information and analytical competence depends on the development of information and communication competence. The analysis of dependence of information and communication competence on information and communication competence makes it possible to identify ways of improving the process of formation of information and analytical competence of officers of operational and tactical units of military management in institutions of higher military education.

The scientific novelty of the results of the study, highlighted in this article, is to determine the components of the concept of "information and analytical competence of officers of operational and tactical units of military management" and substantiate the requirements for the formation of information and analytical competence of these officers in positions of military headquarters level.

Outlining the directions of further scientific research in solving the problem of improving the quality of military management officers training makes it possible to bring the results obtained in the conducted research to specific methodological curriculum development, methodological recommendations for conducting theoretical training and practical exercises, tests for control of students' knowledge and skills..

Key words: *analytical and information support, analytical and information activity, analysis, information society, informational and communicational technologies, ICT-competence.*